

Oponentský posudok
o habilitačnej práci Károlya Presinszkého:
Nárečia – audioknihy – aplikácie.
Maďarské počítačové dialektologické výskumy na Slovensku

Habilitačná práca Károlya Presinszkého predstavuje výsledky jeho niekoľkoročného počítačového dialektologického výskumu, a môžeme ju považovať za priekopnícku prácu v oblasti digitalizácie maďarských nárečí na Slovensku s využitím audiokníh a moderných počítačových metód. Vytvorenie a analýza *Audioknihy maďarských nárečí na Slovensku I–III*. (Szlovákiai Magyar Nyelvjárás Hangoskönyv I–III.) prispeje k zvýšeniu prestíže nárečí a zavedeniu nových poznatkov do školského vzdelávania a povedomia verejnosti. Práca obohatí nielen maďarskú jazykovedu na Slovensku, ale aj všeobecnú maďarskú dialektológiu. Autor sa venuje dialektologickému výskumu v Ústave maďarskej jazykovedy a literárnej vedy na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, ktorý v minulosti viedla významná dialektologička Anna Sándorová, už približne dve desaťročia, výsledky svojho výskumu publikoval v mnohých publikáciách a je spoluautorom vysokoškolskej učebnice *Maďarské nárečia na Slovensku*.

Habilitačná práca pozostáva okrem predslovu, zhrnutia, bibliografie a príloh zo šiestich hlavných kapitol.

Prvá kapitola (s. 13–22) opisuje začiatky a metódy maďarskej počítačovej dialektológie, charakteristiku počítačového spracovania a integrácie údajov, zbierky vytvorené prepojením nárečových nahrávok s ich transkripciou i význam dialektologického softvéru Bihalbocs, ktorý umožňuje efektívne zaznamenávanie (kódovanie), uchovávanie a využívanie nárečového materiálu. Na strane 22 autor uvádza, že počítačové spracovanie geografických názvov poskytuje dobrý základ aj pre analýzu rôznych nárečových javov. Odporúčam doplniť odkazy v texte o webovú stránku <http://eha.elte.hu/> (Erdélyi Helynévtörténeti Adattár), kde je k dispozícii databáza historických zemepisných názvov zo Sedmohradska a interaktívny atlas, o databázu Magyar Nemzeti Helynévtár (<https://mnh.unideb.hu/>), ktorá obsahuje digitalizovane spracované toponymá, a bibliografický odkaz: Bárh M. János 2018. Névföldrajzi térképlapok Erdélyből. A helynévadás területi variabilitása a történeti adatok tükrében. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.

V druhej kapitole (s. 23–35) sa najprv dočítame o charakteristike jednotlivých regiónov a typov maďarských nárečí na Slovensku. Do tejto časti by mohla byť zaradená aj mapa

maďarských nárečových oblastí Slovenska, na ktorej je znázornené areálové rozloženie troch nárečových regiónov: nárečia stredného Zadunajska a Malej dunajskej kotliny (közép-dunántúli–kisalföldi), palócke nárečia (palóc), severovýchodné nárečia (északkeleti). Károly Presinszky ďalej rozoberá mimojazykové, jazykové a pragmatické faktory ovplyvňujúce maďarské nárečia na Slovensku, postoje súvisiace s nárečiami, najvýznamnejšie výsledky a úlohy maďarskej dialektológie na Slovensku. Na strane 28 pri zmienke o údajoch zo sčítania ľudu v roku 2021 na Slovensku je možné uviesť aj webové stránky, ktoré už poskytujú aktuálne demografické údaje aj podľa jednotlivých obcí:

<https://www.scitanie.sk/en/results-in-mutual-combination>;

<https://www.onkormanyzas.sk/2021-es-nepszamlalas-nemzetisegi-adatai>.

Tretia kapitola (s. 36–48) predstavuje aplikáciu počítačovej dialektológie na štúdium nárečia Veľkého a Malého Žitného ostrova. V desiatich obciach (z takmer 100 plánovaných výskumných lokalít), kde používajú žitnoostrovské nárečie sa výskumu zúčastnilo 10 respondentov z každej obce (spolu 100). Základom jazykového korpusu bolo 283 otázok dialektologického a 50 otázok sociolingvistického dotazníkového prieskumu, 28 856 počítačových údajov (na stranách 40 a 46 možno uviesť v zátvorke za číslom aj heslové slová). Výsledky mapovania nárečových javov v žitnoostrovskom nárečí, poznatky získané z akusticko-fonetickej interpretácie korpusu, porovnávanie údajov získaných rôznymi metódami zberu ilustrujú široké analytické možnosti, ktoré ponúka počítačová dialektológia.

Štvrtá kapitola (s. 49–58) predstavuje tri časti *Audioknihy maďarských nárečí na Slovensku*, ktoré obsahujú hovorené texty odrážajúce prirodzené, reálne používanie nárečí a charakteristické znaky maďarských nárečových regiónov Slovenska. Obsahuje údaje o jednotlivých výskumných lokalitách a textoch, ako aj informácie o štruktúre a používaní audiokníh. Texty sú prezentované pomocou počítačového softvéru, ktorý umožňuje súčasné počúvanie zvukovej nahrávky a zobrazenie fonetického prepisu textov. Celková dĺžka zvukovo synchronizovaných nárečových textov je 165 minút a 75 sekúnd. 34 respondentov (22 žien, 12 mužov) vo veku od 50 do 82 rokov sa vyjadrilo na 27 výskumných miestach. V budúcnosti by bolo vhodné zvýšiť počet výskumných bodov, respondentov a digitalizovaných nárečových textov, aby sme mali k dispozícii väčšiu databázu na opis charakteristík maďarských nárečí na Slovensku. Okrem staršej generácie respondentov by mohli byť do výskumu zahrnutí aj respondenti mladšieho a stredného veku, aby sa mohla podrobnejšie analyzovať súvislosť medzi vekom a používaním nárečí.

V piatej kapitole (s. 59–73) sa na základe kvantitatívnej analýzy zápisov zvukových materiálov v audioknihách hovorí o možnostiach vytvárať mapy, ktoré znázorňujú priestorové

rozloženie jednotlivých nárečových javov. Z analýzy nárečových textov respondentov vyplýva, že zatvorené *ě* sa najčastejšie vyskytuje v palóckych oblastiach, ale je frekventované aj v žitnoostrovskom nárečí a len sporadicky sa používa v severovýchodnej nárečovej oblasti. Najvyšší podiel hlásky *í* (namiesto fonémy *é*) sa vyskytuje v žitnoostrovských, západných a severozápadných palóckych výskumných bodoch. Pre severovýchodnú nárečovú oblasť sú charakteristické zatvárajúce sa diftongy. Najvyššia miera vypadávaní spoluhlásky *l* ukončujúcej slabiku je pozorovaná v textoch zo žitnoostrovského nárečia a zo západnej a severozápadnej skupiny palóckych nárečí. Člen *a* sa pred slovami začínajúcimi samohláskou najčastejšie vyskytoval v žitnoostrovských textoch, ale objavil sa aj v západných, severozápadných i v poipeľských palóckych textoch. Výsledky habilitačnej práce v niektorých prípadoch potvrdzujú zistenia dialektologickej literatúry, v iných ich modifikujú. Počítačová dialektologická analýza súvislých textov pochádzajúcich od respondentov poukazuje na reálne používanie nárečia, prispieva k novým poznatkom v tejto vednej oblasti.

Šiesta kapitola (s. 74–101) podáva kvalitatívnu analýzu textov v audioknihách. Funkčná sémantická analýza rozhovorov poukazuje na osobitosti výstavby viet informátorov, a spôsoby sémantického konštruovania ústredného pojmu respondentom. Z jazykovej kontaktovej analýzy textov vyplýva, že vo výpovediach sa najčastejšie vyskytovali priame výpožičky slovenského pôvodu, pričom ich respondenti vo viacerých prípadoch použili v nárečovej podobe. Vysvetlenie kontaktných javov v nárečových príkladoch s číslami 22–25. na strane 88 by sa malo uviesť aj za nárečovými textami, podobne ako v predchádzajúcich príkladoch uvedených v podkapitole. Posledná časť kapitoly obsahuje kreatívne nápady na využitie audiokníh vo vzdelávaní. Cvičenia sa dajú využiť na vyučovaní na ilustráciu charakteristiky maďarských nárečí na Slovensku, rôznych nárečových javov, rozdielov medzi hovoreným a spisovným jazykom i na rozvoj slovnej zásoby a čítania s porozumením. Učivo posilňuje pozitívny vzťah žiakov k nárečiam.

Štruktúra habilitačnej práce je prehľadná a kapitoly sú logicky štruktúrované. Jazyk je príkladný, štýl je adekvátny, t. j. jazykovo zodpovedá akademickým štandardom. Odkazy v texte, citácie z bohatej literatúry sú konzistentné a pravidelné. Mapy, tabuľky, obrázky a nárečové texty v prílohe prispievajú k prehľadnosti habilitačnej práce. Priložené CD obsahuje kompletný materiál *Audioknihy maďarských nárečí na Slovensku I–III*.

V práci treba opraviť niekoľko drobných pravopisných chýb: *elő* (s. 32, správne: *élő*), *Jankuss* (s. 33, správne: *Jankus*), *Kucsod* (s. 52, správne: *Kulcsod*), *hangelőfordulásárokól* (s. 59), *jalša* (s. 82, správne: *jelša*), *starpec* (s. 82, správne: *strapec*), *takého* (s. 112, správne: *takéto*). Bibliografické údaje použitej literatúry by mali byť zjednotené: čísla ISBN a ISSN sa

uvádzajú na viacerých miestach a na iných sa vynechávajú; v prípade štúdií uverejnených v zborníku by sa mal vo viacerých prípadoch doplniť názov zborníka, názov vydavateľa a miesto vydania.

Záverom možno konštatovať, že habilitačná práca plne spĺňa požiadavky kladené na habilitačnú prácu z hľadiska obsahu, formy a vedeckej etiky. Obohacuje oblasť dialektológie o nové výsledky a slúži ako dôležitý zdroj pre budúce dialektologické výskumy. Na základe uvedeného podporujem predloženie habilitačnej práce na verejnú diskusiu a odporúčam, aby bol v prípade jej úspešnej obhajoby Károlyovi Presinszkému udelený titul docent.

2. mája 2022

doc. PaedDr. Ján Bauko, PhD.